

ХУЛИО КОРТАСАР

АКСОЛОТЛ

Превод от испански: Красимир Дамянов, 1978

chitanka.info

НИЕ ЗА КОРТАСАР. Световноизвестният аржентински писател Хулио Кортасар, популярен у нас със сборника „Южната автострада“ и много отделни разкази, се представя за първи път като писател-фантаст. Повече от двадесет години той живее в Париж. Започва творческата си дейност през 1949 година. Автор на „Кралете“, „Край на играта“, „Тайните оръжия“, „Обиколка на деня в 30 свята“, „Последният рунд“ и мн. др. Наричан „Рабле на XX век“.

КОРТАСАР ЗА СЕБЕ СИ. „Роден съм в Брюксел в август 1914 година. Моят астрологичен знак е Дева, откъдето идва моята астеничност и склонност към интелектуалност. Моята поява на света е следствие от любовта към пътешествията и дипломатическата дейност. Тогава баща ми работеше в аржентинското търговско представителство.“

СЪВЕТСКАТА КРИТИЧКА Е. БРЯГИНСКАЯ ЗА КОРТАСАР. „Кортасар, за разлика от много западни писатели-авангардисти, вярва в безкрайните възможности на човешкия разум. Важното е, че той не се отчайва, че има свой бог — новия свободен човек. Кортасар не изпитва благоговееен възторг пред тайните, той е далеч от мистиката и твърдо знае, че «другият свят е тук». Затова така го измъчва безименността и неизразимостта на онова, което чака своето разкриване. Затова той враждува с доверчивостта и спокойствието на хората в своите разкази, които биха могли да бъдат напълно правдоподобни и реалистични, а могат да нарушават и всички закони на логиката, но в които винаги има зрънцето на метафората и урокът на притчата.“

Имаше един период в живота ми, когато твърде много размишлявах за тях. Отивах в „Жарден де плант“ и оставах с часове да наблюдавам мрачната им неподвижност и оскъдни движения. Сега самият аз съм аксолотл.

Попаднах при тях случайно едно пролетно утро, когато Париж разперваше пауновата си опашка след продължителната зима. Спуснах се по булевард „Порт Роял“, свих по „Сен Марсел“ и „Л’Опитал“. Зърнах едно зелено петно сред сивотата на града и си спомних за лъвовете. Харесвах лъвовете и пантерите, но никога досега не бях влизал във влажната и тъмна сграда на аквариума. Подпрях велосипеда си на решетката и се отправих да разгледам лалетата. Лъвовете ми се

сториха грозни и тъжни, а любимата ми пантера спеше. Надникнах и в аквариума, успях да забележа някакви незначителни рибки и неочаквано се намерих пред аксолотлите. Останах повече от час да ги разглеждам и когато си тръгнах, вече не бях в състояние да мисля за нищо друго.

Направих справка в библиотеката „Сен Женевиер“ и от един речник научих, че аксолотлите са ларвени форми на земноводни от рода „амблистома“. Това, че бяха мексиканци, разбрах от самите тях — по червеникавите им лица на ацтеки и надписа, окачен на аквариума. Прочетох също, че са открити екземпляри и в Африка и че били способни да издържат на сушата, като продължавали живота си във водата с настъпването на дъждовния период. Открих и испанското им име — *ахолоте* — със забележката, че се ядели и маслото им се употребявало (сега вече не) както обикновеното рибено масло.

Без повече да се задълбочавам в специалната литература по въпроса, още на следващия ден се върнах в „Жарден де плант“. Започнах да ходя там всяка сутрин, понякога и сутрин, и следобед. Пазачът на аквариума се усмихваше смутено, откъсвайки едни след друг билетите. Опирах се на желязото, обграждащо аквариумите, и почвах да ги гледам. Няма нищо чудно в това, защото още от първия миг, когато ги открих, разбрах, че сме свързани по силата на нещо забравено и далечно, но което се бе запазило. Достатъчно ми беше само една сутрин да постоя пред стъклото, зад което излизаха мехурчета, за да разбере това. Аксолотлите се бяха скупчили на невзрачното и тъжно дъно на аквариума сред камъчета и кал. (Само аз мога да знам до каква степен то е невзрачно и тъжно!) Имаше девет екземпляра и повечето държаха глави срещу стъклото, наблюдавайки със златните си очи приближаващите се. Объркан и почти засрамен, почувствувах необяснимо желание да надникна в света на тези мълчаливи и неподвижни тела, застинали по дъното на аквариума. Отделих си мислено един, за да го изследвам по-добре. Разглеждах това полупрозрачно розово телце и то ме накара да си припомня китайските статуетки от млечно стъкло. Приличаше на дребен гущер от петнайсетина сантиметра, завършващ с извънредно нежна рибя опашка — най-чувствителната част от тялото ни. През гърба минаваше прозрачна перка, преминаваща в опашка. Изумиха ме краченцата — с дребни пръстчета, изтънчени и фини, те завършваха с абсолютно

човешки нокти. Чак след това открих очите им, безизразните им лица с единствен белег — тези две малки точки, като глави на топлийки, излети от прозрачно злато, лишени сякаш от живот. Но те ме виждаха. Оставяха се да бъдат проникнати от погледа ми, който се спускаше през златните дупчици в прозрачни и тайнствени бездни. Тънък чер контур заобикаляше окото, вписвайки го върху розовата плът, розовия камък на главата. Леко триъгълна, с криви и неправилни очертания, тя приличаше на оронена от времето скулптура. Устата се прикриваше от триъгълната плоскост на лицето. Само в профил можеха да се отгатнат значителните ѝ размери — малка, фина драскотина върху безжизнения камък. От двете страни на главата, там, където би трябвало да са ушите, растяха три червени коралови клончета, някакви вегетални израстъци, хриле навярно. И те бяха единственото живо нещо; всеки десет или петнадесет секунди клончетата се изправяха и после пак се спускаха. Ако случайно помръднеш някое от краченцата, виждах пръстчетата как меко се отпускат в тинята. Това е, защото не обичаме да се движим, а и аквариумът е така тесен: едно излишно мръдване — и вече си се закачил за някоя глава или опашница. После — кавги, неприятности, умора... Не се ли движим, времето по-малко се усеща.

Тяхното вцепенение ме изуми още тогава, когато за пръв път видях аксолотлите. Твърде непонятен ми се стори начинът им да преодоляват пространството и времето с безразличната си неподвижност. После ги опознах по-отблизо: свиването на хрилете, докосването на фините крачета до каменното дъно, внезапният импулс (някои от тях плаваха единствено с извиване на тялото) ми доказаха, че понякога те са способни да се измъкват от това минерално състояние, в което прекарват с часове. Очите им, най-вече те ме озадачаваха. В останалите аквариуми, встрани от тях, различни риби показваха глупавото безразличие на прекрасните си очи, така подобни на нашите. Очите на аксолотлите говореха за присъствието на някакъв съвсем различен живот, за друг начин на виждане.

Долепил лицето си до стъклото (пазачът понякога обезпокоително се изкашляше), аз търсех упорито малките златни точки, тези входи към древния и протяжен свят на розовите същества. Безполезно бе да чукам с пръст по стъклото пред лицата им — не би се забелязала и най-малка реакция. Наблюдавайки ме от

безбрежната си глъбина, така че свят ми се завиваше, златните очи продължаваха да греят със своя сладостен и всепоглъщащ блясък.

А бяха тъй близко. Узнах това, преди да се случи всичко, преди самият аз да се превърна в аксолотл. Още тогава, когато за пръв път надникнах в очите им. Нищо от антропологичните следи на човекоподобните маймуни, както биха си помислили мнозина, не ни говорят за разстоянието, което ни дели. Абсолютната липса на прилика с човешки същества, ето кое усили убеждението ми. Значи не се опирах на повърхностни аналогии! Може би само ръчичките... но гущерите също имат крачета, макар и по нищо да не приличат на хора... Мисля, че главите на аксолотлите, тези триъгълни розови форми — по-скоро те... Защото не само гледаха, но и разбираха. Умоляваха. Не бяха *животни*.

По-сетне изглеждаше лесно, дори неизбежно, да се обърна към митологията. Опитах се да ги разгледам в светлината на някаква метаморфоза, която не бе успяла напълно да заличи следите от една далечна цивилизация. Въобразих си, че те са били съзнателни същества, роби на своето тяло, заточеници в безкрайни бездни от мълчание. Слепият им поглед, мъничкият, но ужасно лъчист златен диск ме проникваше с далечен зов: „Спаси ни, спаси ни“.

Започнах да се улавям, че им шепна утешителни думи, отправях им наивни надежди. А те продължаваха да ме наблюдават. Застинали. Внезапно червеникавите антенки на хрилете се изправяха; в такива моменти чувствавах нещо като глуха болка. Може би ме забелязваха. Улавяха усилията ми да проникна в техния недосегаем свят. Не бяха човешки същества, но в никое друго живо създание досега не бях откривал такова дълбоко и определено отношение към мен. Аксолотлите сякаш идеха да засвидетелствуват нещо, но също и да обвинят. Чувствавах се недостоен пред тях. В тези очи имаше такава обезпокоителна сила. Бяха ларви, но *ларва*, това ще рече — маска, също и привидение.^[1] Зад тези лица на безизразни ацтеки, изпълнени с неумолима жестокост — кой чакаше да удари неговият час?

Страхувах се. Мисля, че ако не чувствавах близостта на другите посетители и пазача, не бих се решил да остана насаме с тях. „Вие просто ги изяждате с поглед“ — казваше ми той. Изглежда, ме смяташе за не съвсем в ред. Не си даваше сметка, че те бяха тези, които ме поглъщаха в златния канибализъм на очите си. Извън

аквариума вече не можех да правя нищо друго, освен да мисля за тях. Сякаш ми влияеха от разстояние. Най-накрая започнах да ходя всеки ден, а нощем — да ги сънувам неподвижни в мрака. Бавно протягах ръка и тя напипваше друга. Навярно очите им виждаха в тъмната нощ. Денят продължаваше непреодолимо дълго за тях. Очите на аксолотлите нямат клепки.

Сега разбирам, че не е имало нищо странно в това, което се случи. Било е неизбежно. Всяка сутрин, наведен над аквариумите, аз все повече се убеждавах в онова, което си мислех. Те страдаха и с всяка своя фибра на тялото си усещах съдържаното им мъчение, тази груба ласка, идеща от дъното под водата. Дебнеха да си възвърнат нещо: унищожени древни владения, свободата на онези времена, когато светът им бе принадлежал. Невъзможно беше едно така ужасно изражение, успяло да преодолее каменната неподвижност на безличните им лица, да не е вест, болезнен спомен за това вечно заточение, чийто течен ад е трябвало да изстрадат.

Напразно се опитвах да се убедя, че несъществуващото съзнание, което им приписвах, е плод единствено на моето въображение. Аксолотлите и аз знаехме. Затова няма нищо необикновено в това, което се случи: бях долепил лицето си до стъклото на аквариума, очите ми още веднъж се опитваха да проникнат в тайнството на златните точки без ирис и зеница. Наблюдавах много от близо изражението на един неподвижен, прилепнал към стъклото аксолотл; без промяна, без изненада видях собственото си лице от другата страна на стъклото. Видях го извън аквариума, тогава то се отлепи и аз останах вътре. Разбрах всичко.

Само едно беше странно: да продължаваш да мислиш както преди, да продължаваш да разбираш и да си даваш сметка в първия миг на това ужасно погребение, призван за друг живот и друга съдба. Отвън лицето ми стоеше долепено към стъклото. Виждах устните си, прехапани в старанието ми да проумея съществуването аксолотл. Сега самият аз бях аксолотл и осъзнах моментално, че не е възможно никакво разбиране. Той се намираше извън аквариума, чувствата му — също. Познавах го, бидейки самият него, но вече аксолотл, потънал в своя свят. Ужасът дойде — почувствувах това моментално — още щом повярвах, че съм заточен в тялото на един от тях, превърнат в него, запазвайки съзнанието на живопогребан човек, осъден да се движи

плавно сред безчувствени същества. Когато нечие краче, едва помръдвайки, докосна лицето ми, страхът престана; до мен видях друг аксолотл, гледаше ме и разбрах, че и той мисли, без да ми съобщава нещо, но така ясно и доловимо, сякаш самият аз бях в него и всички на дъното представлявахме едно общо съзнание, една обща мисъл, неспособни на израз, ограничени единствено в блясъка на очите си, които разглеждаха лицето на човека, долепено до стъклото.

Той ме навести още много пъти, но вече идва все по-рядко. Минават седмици, без да се покаже. Видях го вчера, изгледа ме продължително и внезапно си тръгна. Струва ми се, че вече не се интересува толкова от нас, а просто идва по силата на някаква привичка. И понеже единственото, което правя, е да мисля, можах да обмисля достатъчно неговия случай. Смятам, че в началото продължихме известно време да бъдем заедно; чувствуваше се повече от всякога свързан с озадачаващата го загадка, но вече мостът между нас е скъсан, защото това, което преди бе негова идея фикс, сега е само аксолотл — чужд на човешкия му разум. Надявах се, че в началото ще успея да се завърна по някакъв начин в него — ах, само в известен смисъл — просто, за да поддържам будно желанието му да ни проумее. Сега определено съм само аксолотл и ако разсъждавам като човек, то е защото всеки аксолотл мисли като човек, застинал в изображението си от розов камък. Струва ми се, че успях да му внуша нещо от всичко това, когато все още бях част от него. И в безкрайната самота, в която той никога не ще се върне, единствено ме утешава мисълта, че може да разкаже нещо за нас; мислейки, че пише разказ, ще напише всичко за нас, аксолотлите.

[1] Ларва (лат.) — още означава и привидение, призрак, осъдена душа, душа на непогребан, която се скита, според някои религии. (Б.П.) ↑

Публикувано във вестник „Орбита“, брой 28/1978 г.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.